

Xəzər Oruc oğlu BAYRAMLI

Beynəlxalq maliyyə və valyuta - kredit münasibətləri ixtisaslaşması üzrə magistrant

Qərbi Kaspi Universiteti

E-mail:xezerbayramli1994@gmail.com

VALYUTA BİRJALARI VƏ ONLARIN FƏALİYYƏT İSTİQAMƏTLƏRİ

Xülasə

Birja, dünya iqtisadiyyatının mərkəzində yerləşən və milyonlarla investor, treyder və şirkətin maraqlarının kəsişdiyi bir mübadilə nöqtəsidir. Birja yalnız alqı-satqının həyata keçirildiyi bir məkan olaraq düşünüləməlidir; əslində, o, qlobal maliyyə sisteminin əsas parçalarından biridir və iqtisadi həyatın çoxsaylı aspektlərini bir araya gətirir. Burada, müxtəlif aktivlər — səhm, istiqraz, əmtəə, xammal, kripto-valyuta və digər maliyyə məhsulları — alınıb satılır, bu da dünyanın ən böyük iqtisadi güclərinin iqtisadi siyasətini formalaşdırmağa kömək edir.

Açar sözlər: dəyişikliklər, maliyyə, kapital, iqtisadi sistem, sərmayə

JEL: M13

UOT: 33

DOI: <https://doi.org/>

Giriş

Birjanın əhəmiyyəti yalnız ticarətə məhdudlaşmır. Bu, iqtisadi riskləri idarə etmə, maliyyə bazarlarında likvidlik təmin etmə və investorlar üçün gəlirli imkanlar yaratma məqsədini daşıyan mürəkkəb bir mexanizmdir. Birja, həmçinin, iqtisadi mühitdəki dəyişikliklərə cavab verən və ticarətçi və investorların ehtiyaclarına uyğunlaşan bir platformadır. Bu mübadilə məkanında, qlobal miqyasda fəaliyyət göstərən böyük maliyyə qurumları ilə yanaşı, kiçik sərmayədarların da iştirak etdiyi və öz kapitalını artırmaq məqsədini güddüyü bir sistem mövcuddur.

Birjanın əsas xüsusiyyətlərindən biri də onun müxtəlif növ investor və treyderləri bir araya gətirməsidir. Burada, adi insanlardan tutmuş, iri şirkətlərə, dövlətlərə və maliyyə institutlarına qədər hər kəs öz maliyyə məqsədlərini reallaşdırmaq üçün fəaliyyət göstərir. İrili-xırdalı bütün iştirakçılar, müxtəlif maliyyə alətləri və strategiyalar istifadə edərək bazarı uğur qazanmağa çalışırlar. Bu, birjanı sadəcə ticarət edilən məhsulların və qiymətlərin dəyişdiyi bir məkan deyil, həm də investorların maliyyə bilikləri, təcrübələri və emosional vəziyyətləri ilə bir-birini təsir edən mürəkkəb bir sahə halına gətirir.

Birjanın iqtisadi rolu da böyükdür. İqtisadiyyata kapital yönləndirilməsi, yeni investisiya imkanlarının yaranması, şirkətlərin və dövlətlərin maliyyə ehtiyaclarının qarşılınması bu mübadilə mərkəzlərinin başlıca funksiyalarındandır. Şirkətlər və hökumətlər, öz gələcək inkişafı üçün sərmayə cəlb etmək məqsədilə birjalarda qiymətli kağızlar təklif edir, eyni zamanda investorlar bu vasitələrlə öz kapitalını artırmağa çalışırlar. [2, 34]

Nəticə olaraq, birja qlobal iqtisadiyyatın yalnız bir parçası deyil, həm də iqtisadi risklərin paylaşıldığı, müsbət və mənfi nəticələrin bütün dünyaya yayıldığı bir sistemdir. Burada baş verən hər bir dəyişiklik, yalnız həmin bazarda deyil, bütün dünya iqtisadiyyatında əks-səda verir. Bu səbəbdən birjanı yalnız alqı-satqı məkanı kimi deyil, həm də dünyanın maliyyə və iqtisadi sistemini şəkilləndirən, ona istiqamət verən və mütəmadi olaraq yenidən tərtib edən bir mexanizm kimi görmək lazımdır.

Əsas hissə

Birja, qlobal iqtisadiyyatın mühüm bir hissəsidir və müxtəlif maliyyə alətlərinin - səhm, istiqraz, əmtəə, xammal, kripto-valyuta və s. — alqı-satqısının aparıldığı bir mübadilə platformasıdır. Birja yalnız ticarət edilən məhsulların bazarı deyil, eyni zamanda investorlar, treyderlər, şirkətlər və digər

maliyyə iştirakçıları üçün sərmayə imkanları və iqtisadi fəaliyyət sahələri təklif edən geniş bir sistemdir. Bu sahəyə daxil olan şəxslər müxtəlif məqsədlərlə, məsələn, sərmayə qoymaq, gəlir əldə etmək və ya riskləri idarə etmək məqsədilə ticarət edirlər.

Birjanın əsas funksiyası iqtisadi mübadilə aparmaqdır. Burada maliyyə alətləri bir-biri ilə dəyişdirilir, ticarət olunur və bazar qiymətləri təyin edilir. Lakin birjanın rolunu yalnız məhsul və qiymət mübadiləsi ilə məhdudlaşdırmaq olmaz. Birja həm də beynəlxalq iqtisadiyyatda kapital axını təmin edən, şirkətlərin və dövlətlərin maliyyə ehtiyaclarını qarşılamaq üçün istifadə olunan əsas vasitədir.

Birja necə işləyir?

Birjanın işləmə prinsipi əsasən ticarət əməliyyatlarının bir mərkəzə toplanmasından ibarətdir. Bu əməliyyatlar birjalarda brokerlər və digər vasitəçilər tərəfindən həyata keçirilir. Brokerlər müştərilərin alqı-satqı əməliyyatlarını yerinə yetirir, onları bazara təqdim edir və müvafiq məzənnələrlə həyata keçirirlər. Müasir birjalarda əksər əməliyyatlar elektron platformalar vasitəsilə aparılır, bu isə ticarətin daha sürətli və səmərəli olmasını təmin edir. [3,57]

Elektron birjalar müasir texnologiyalarla dəstəklənir və bu, əməliyyatların daha sürətli yerinə yetirilməsinə imkan verir. Həmçinin bu cür birjalar daha yüksək şəffaflıq və təhlükəsizlik təklif edir. Birjanın işləmə prinsipinə uyğun olaraq, alqı-satqı və qiymət müəyyənləşdirmə prosesləri ciddi tənzimləmə və nəzarət mexanizmləri ilə qorunur. Bu tənzimləmələr bazarda ədalətliliyi və şəffaflığı təmin edir, həmçinin investorların təhlükəsiz və etibarlı mühitdə ticarət etməsinə zəmanət verir. Bütün bunlar birjanın global maliyyə sistemində mühüm rol oynadığını və iqtisadi sabitliyi dəstəklədiyini göstərir.

Valyuta birjalarda müxtəlif ölkələrin milli valyutaları arasında ticarət edilir. Bu bazarda ABŞ dolları, avro, Yapon yeni, funt sterlinqi və digər valyutalar alınıb satılır. Forex bazarı dünyanın ən böyük maliyyə bazarıdır və hər gün trilyonlarla dollar dövriyyəyə malikdir. Valyuta birjalarında həm şəxsi sərmayədarlar, həm də böyük banklar, şirkətlər və digər maliyyə qurumları iştirak edir.

Nəticə olaraq, birja yalnız iqtisadiyyatın mübadilə platforması olmaqla qalmır, həm də investorlar və treyderlər üçün müxtəlif sərmayə imkanları təqdim edən geniş bir sistemdir. Onun növləri

müxtəlif maliyyə alətləri və aktivlər arasında ticarət imkanı yaradaraq, həm də iqtisadiyyatın inkişafına töhfə verir. Birjanın düzgün işləməsi üçün təhlil, təhlükəsizlik və şəffaflıq çox vacibdir, çünki bu, bazarın sabitliyini və iştirakçıların etibarını təmin edir.

Valyuta birjalari, dünya iqtisadiyyatının əsas hissəsi olaraq müxtəlif ölkələrin milli valyutaları arasında ticarətin aparıldığı, həmçinin beynəlxalq maliyyə axınlarını tənzimləyən vacib iqtisadi platformalardır. Bu birjalarda müxtəlif valyutalar arasındakı alqı-satqılar həyata keçirilir və bu əməliyyatlar global iqtisadiyyatın sabitliyini təmin etmək üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Valyuta birjalarının əsas məqsədi ticarət proseslərinin şəffaflığını təmin etmək, müxtəlif maliyyə risklərini idarə etmək və sərmayəçilərə global bazarda effektiv şəkildə fəaliyyət göstərmək üçün şərait yaratmaqdır.

Birja fəaliyyəti iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrini əhatə edən geniş bir konsepsiyadır və valyutaların alqı-satqısı bu fəaliyyətin ən mühüm istiqamətlərindən biridir. Valyuta birjalarında qiymətlərin təklif və tələbinə əsasən müəyyənləşdirilməsi dünya iqtisadiyyatında valyutaların düzgün qiymətləndirilməsini təmin edir. Bu cür əməliyyatlar, həmçinin beynəlxalq ticarət, investisiya və maliyyə bazarlarının fəaliyyətində mühüm rol oynayır.

Valyuta birjalarda, yəni valyuta mübadilə bazarlarında, dünya miqyasında müxtəlif ölkələrin milli valyutaları bir-birinə qarşı alınıb satılır. Bu birjalar, əsasən, dünya iqtisadiyyatında valyutaların dəyərinin müəyyənləşdirilməsində əsas vasitə rolunu oynayır. Bu əməliyyatlar həm ticarət, həm də maliyyə əməliyyatlarının asanlaşdırılmasına kömək edir.

Valyuta bazarları, adətən, böyük maliyyə qurumları, kommersiya bankları, mərkəzi banklar, hökumətlər, maliyyə institutları və fərdi investorlar tərəfindən idarə olunur. Onlar təklif və tələb əsasında valyutaların dəyərini müəyyənləşdirir, beləliklə, bu bazarlar müxtəliflilik və qiymətlərin zamanla dəyişməsi səbəbindən yüksək likvidlik xüsusiyyətinə malikdir.

Valyuta bazarlarında valyutaların qiyməti, təklif və tələb prinsipinə əsaslanır. Hər bir ölkənin iqtisadiyyatı ilə bağlı olan müxtəlif amillər — faiz dərəcələri, inflyasiya, ticarət balans, siyasi sabitlik və s. — valyutanın dəyərinə təsir göstərir. Bu

amillər bazarda valyutanın alınıb satılmasında qiymət dəyişikliklərinə səbəb olur.

Təklif: Valyutanı satmaq istəyən şəxslər və qurumlar.

Tələb: Valyutanı almaq istəyənlər.

Məsələn, ABŞ dolları ilə ticarət aparan bir şəxs, dolların qiymətinin yüksəlməsini istəyərsə, daha çox dollar satmaq istəyəcəkdir. Eyni zamanda, başqa bir şəxs, dolların qiymətinin düşməsinə gözləyərsə, onu almağa çalışacaqdır.

Mübadilə Nisbəti:

Valyutaların mübadilə nisbəti (məsələn, EUR/USD, GBP/USD) valyutanın bir-birinə qarşı qiymətini göstərir. Bu nisbət bazarda təklif və tələbin nəticəsi olaraq daim dəyişir.

Valyuta Birjalrı və Onların İqtisadi Rolu

Valyuta birjalarının iqtisadiyyatda mühüm rolu var, çünki onlar dünya ticarətinin və beynəlxalq maliyyə sisteminin əsas elementləridir. Hər bir ölkə valyuta mübadiləsi yolu ilə digər ölkələrlə iqtisadi əlaqələr qurur. Bu əlaqələr ticarət balans, ixrac və idxal əməliyyatları, maliyyə axınları və investisiyaların yönləndirilməsi kimi sahələrdə təsir göstərir.

Beynəlxalq ticarət, məsələn, hər iki tərəfin valyutalarına bağlıdır. Bir ölkə öz məhsulunu başqa bir ölkəyə satarsa, satış müqabilində həmin ölkənin valyutası alınır. Bu prosesdə valyuta birjalrı qiymət dəyişmələrinin qarşısını alır və əməliyyatların düzgün həyata keçirilməsini təmin edir.

Valyuta bazarlarının stabil olması:

Mərkəzi banklar, valyuta bazarlarında sabitliyi təmin etmək məqsədilə müdaxilə edə bilirlər. Onlar, əgər bir ölkənin valyutası çox dəyərdən düşərsə və ya yüksəlsə, bazara müdaxilə edərək bazar balansını qorumağa çalışır. Bununla yanaşı, valyuta bazarlarında yaranan qeyri-sabitlik, ölkə iqtisadiyyatına ciddi təsir edə bilər, çünki valyuta dəyişiklikləri inflyasiyaya, istehsal və işsizlik səviyyələrinə təsir göstərə bilər.

Valyuta bazarında müxtəlif növ əməliyyatlar mövcuddur. Bunlar arasında ən mühüm olanları aşağıdakılardır:

1. Spot Əməliyyatları: Valyutaların dərhal (adətən iki iş günü ərzində) mübadiləsi baş verir.

2. Forward Əməliyyatları: Gələcəkdə müəyyən bir tarixdə valyuta mübadiləsi həyata keçiriləcəkdir. Bu, əsasən müəssisələr tərəfindən valyuta risklərini idarə etmək üçün istifadə olunur.

3. Futures Əməliyyatları: Bu əməliyyatlar da gələcək tarixlərdə həyata keçirilir, lakin onlar daha çox investorlara və spekulyatorlara yönəlib.

4. Options Əməliyyatları: Valyuta bazarında, gələcəkdə valyuta alqı-satqısı haqqında hüquq verən, amma məcburi etməyən müqavilələrdir.

Valyuta Birjasının Ən Böyük Mərkəzləri

Dünya üzrə ən böyük valyuta birjalrı, əsasən aşağıdakı şəhərlərdə yerləşir:

London: Qlobal valyuta bazarlarının təxminən 40%-ni təşkil edir və dünyanın ən böyük valyuta ticarət mərkəzidir.

New York: ABŞ-dakı əsas valyuta ticarət mərkəzidir və qlobal ticarətdə mühüm rol oynayır.

Tokio: Asiyada ən böyük valyuta birjası olaraq, Yapon yeninin ticarət mərkəzidir.

Frankfurt: Avropa valyutaları, xüsusilə avro, burada geniş alınıb satılır.

Valyuta birjalarda həyata keçirilən əməliyyatlar, dünya iqtisadiyyatında valyutaların qiymətinin düzgün qiymətləndirilməsini və iqtisadi əlaqələrin düzgün qurulmasını təmin edir. Təklif və tələb qanunlarına əsaslanan bu bazar, yalnız maliyyə əməliyyatlarının deyil, həm də qlobal ticarətin əsasını təşkil edir. Bu sahədəki dəyişikliklər, iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinə, xüsusilə inflyasiya, ticarət balans və beynəlxalq investisiyalara birbaşa təsir göstərir.

Birja fəaliyyətinin ən əsas istiqamətlərindən biri, valyutaların alqı-satqısı ilə bağlı əməliyyatların həyata keçirilməsidir. Valyuta birjalarda qiymətlərin təklif və tələbinə əsasən müəyyənləşdirilməsi, dünya iqtisadiyyatında valyutaların düzgün qiymətləndirilməsini təmin edir. Ticarətçilər burada valyutaları almaq və satmaqla mənfəət əldə etməyə çalışırlar. Həmçinin, birjalarda valyuta məzənnələri mütəmadi olaraq dəyişir, bu da qlobal iqtisadi mühitdəki dəyişiklikləri əks etdirir. Valyuta birjalrı, investorların alqı-satqı qərarlarını sürətləndirməsinə və bazarda daha yaxşı qiymətlər əldə etməsinə imkan yaradır. [4,61]

Valyuta birjalarının digər mühüm istiqamətləri, iqtisadi risklərin azaldılması və təhlükəsizliyin təmin olunması ilə bağlıdır. Xarici valyutalarla ticarət edən şirkətlər və investorlar, valyuta məzənnələrinin dəyişməsindən dolayı maliyyə risklərinə məruz qala bilərlər. Bu riskləri azaltmaq üçün valyuta birjalrı hedging (riskin azaldılması) strategiyalarını tətbiq edərək ticarətçilərə

gələcəkdə baş verə biləcək məzənnə dəyişikliklərinə qarşı qorunmaq imkanı verir. Məsələn, valyuta birjalarında "forward" və "futures" müqavilələri vasitəsilə gələcəkdəki valyuta qiymətləri sabitləşdirilir və risklər minimal səviyyəyə endirilir. Bu növ əməliyyatlar, xüsusən beynəlxalq ticarət və sərmayə qoyuluşu edən şirkətlər üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Valyuta birjalari, maliyyə sabitliyini təmin etmək məqsədilə müxtəlif tənzimləmə və nəzarət mexanizmləri ilə işləyir. Bu tənzimləmə sistemləri bazarın şəffaflığını və ədalətliliyini qorumağa xidmət edir. Birja operatorları, qanunvericiliyə uyğun olaraq, bazar iştirakçılarının hüquqlarını qorumaq, manipulasiya və qeyri-qanuni fəaliyyətlərin qarşısını almaq üçün sərt nəzarət mexanizmlərini tətbiq edirlər. Bu, yalnız investorların etibarını qorumağa deyil, həm də dünya iqtisadiyyatının stabil işləməsinə dəstək verir. [5,23]

Birjanın digər mühüm funksiyası isə investorların kapital qoyuluşlarını daha effektiv şəkildə idarə etmələrinə kömək etməkdir. Valyuta birjalari, investisiya imkanları təklif edərək, investorların müxtəlif aktivlərə sərmayə qoymalarına şərait yaradır. Məsələn, fərqli ölkələrin valyutaları arasında alqı-satqı aparmaq, investorların portfellerini müxtəlifləşdirmələrinə və gəlirləri artırmalarına imkan verir. Birjalarda yüksək likvidlik səviyyəsi təmin edildiyindən, sərmayədarlar istədikləri zaman ticarət əməliyyatlarını həyata keçirə bilirlər. Bu, həmçinin bazarda yaranan dəyişikliklərə daha sürətli reaksiya verməyə və sərmayəni optimallaşdırmağa kömək edir.

Nəticə

Valyuta birjalari iqtisadi siyasətlərin formalaşmasında da mühüm rol oynayır. Dövlətlər və mərkəzi banklar, iqtisadiyyatın sabitliyini təmin etmək və inflyasiyanı nəzarətdə saxlamaq üçün valyuta birjalarına müdaxilə edirlər. Mərkəzi banklar öz valyutalarının məzənnələrini qorumaq və ya sabitləşdirmək üçün birjalarda əməliyyatlar həyata keçirə bilirlər. Bu cür müdaxilələr, həmçinin yerli valyutaların digər valyutalara qarşı dəyərini tənzimləyərək ölkə iqtisadiyyatını stabil saxlamağa xidmət edir.

Valyuta birjalari, yalnız valyuta ticarəti ilə bağlı əməliyyatları deyil, həm də global iqtisadi münasibətləri gücləndirmək və beynəlxalq ticarəti asanlaşdırmaq üçün vacib bir platformadır. Ticarətçilər, investorlar və şirkətlər burada yalnız valyuta alqı-satqısı etmərlər, həm də global bazarda fəaliyyət göstərən bütün iştirakçılar üçün şəffaf və səmərəli iqtisadi mühitin təmin olunmasına kömək edirlər. Valyuta birjalarının düzgün işləməsi, dünya iqtisadiyyatının sağlam və sabit inkişafını dəstəkləyir, eyni zamanda investorlar üçün müxtəlif sərmayə imkanları yaradır.

Nəticə etibarilə, valyuta birjalarının fəaliyyət istiqamətləri yalnız valyuta ticarətindən ibarət deyil, həm də global maliyyə bazarlarının sabitliyini təmin etmək, iqtisadi riskləri idarə etmək və iqtisadi siyasətləri tənzimləmək kimi geniş sahələri əhatə edir. Bu birjalar, global iqtisadiyyatın müsbət inkişafına, beynəlxalq ticarətin genişlənməsinə və sərmayə qoyuluşlarının artmasına töhfə verir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Həsənov, T. (2018). Maliyyə Bazarları və İnvestisiya. Bakı: Maarif nəşriyyatı.
2. Quliyev, A. (2015). Beynəlxalq İqtisadi Münasibətlər və Valyuta Ticarəti. Bakı: Elm və Təhsil Nəşriyyatı.
3. Əhmədov, R. (2017). İqtisadiyyatın Əsasları. Bakı: İqtisadiyyat Universiteti Nəşriyyatı.
4. Məmmədov, İ. (2016). İqtisadiyyat və Maliyyə Bazarı. Bakı: Elm və Təhsil Nəşriyyatı.
5. Əlizadə, B. (2020). Valyuta Ticarəti və İqtisadiyyat. Bakı: Azərbaycan Dövlət NəşrNəşriyyatı
6. Babayev, E. (2019). Valyuta bazarlarında spekulyativ əməliyyatlar və onların iqtisadiyyata təsiri. İqtisadiyyat və idarəetmə jurnalı, 14(2), 45-59.
7. Hüseynov, S. (2020). Azərbaycanın maliyyə bazarları və valyuta ticarəti. Maliyyə və İqtisadiyyat Jurnalı, 22(1), 34-47.
8. Rzayev, M. (2021). Valyuta məzənnələrinin dəyişməsi və iqtisadiyyatın inkişafı. Azərbaycan İqtisadiyyatı Jurnalı, 13(4), 52-64.

Хазар Оридж оглы БАЙРАМЛЫ

Магистрант по специализации «Международные финансы и валютно-кредитные отношения»
Западно-Каспийский университет

ВАЛЮТНЫЕ БИРЖИ И ИХ НАПРАВЛЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Резюме

Фондовая биржа — это центральный узел глобальной экономики, где пересекаются интересы миллионов инвесторов, трейдеров и компаний. Ее не следует воспринимать лишь как место для покупки и продажи; это один из ключевых компонентов глобальной финансовой системы, интегрирующий множество аспектов экономической жизни. На фондовой бирже покупаются и продаются различные активы, такие как акции, облигации, товары, сырьевые материалы, криптовалюты и другие финансовые инструменты, что играет важную роль в формировании экономической политики крупнейших мировых экономических держав.

Ключевые слова: изменения, финансы, капитал, экономическая система, инвестиции

Khazar Oruc BAYRAMLI

Master's Student in International Finance and Currency-Credit Relations
Western Caspian University

CURRENCY EXCHANGES AND THEIR OPERATIONAL DIRECTIONS

Summary

The stock exchange is a central hub of the global economy, where the interests of millions of investors, traders, and companies intersect. It should not be viewed merely as a place where buying and selling takes place; rather, it is one of the key components of the global financial system and integrates many aspects of economic life. In the stock exchange, various assets such as stocks, bonds, commodities, raw materials, cryptocurrencies, and other financial products are bought and sold, which plays a crucial role in shaping the economic policies of the world's largest economic powers.

Keywords: changes, finance, capital, economic system, investment